

Ugrai István – Zsedényi Balázs

Végjáték.

Búcsú a Kaposvár-jelenségtől

A CSIKY GERGELY SZÍNHÁZ 2009/2010-ES ÉVADA

A 2009/2010-es kaposvári évad értékelésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a színházat 2008 nyara óta vezető Schwajda György idén áprilisban gyors lefolyású betegség következtében elhunyt. Kaposvári igazgatásának története az ellentmondásosság jegyében telt, ez a színház művészi eredményein is meglátszott. Most, 2010-ben a kaposvári társulat meghatározó alakjai elhagyják a társulatot. Egyetlen dolog biztos most Kaposváron: a bizonytalanság.

A most véget ért évad volt az első, amelyért Schwajda György igazgatóként „felelősséget vállalt”. A még Znamenák István által előkészített előzőben először nem szerepelt a Csiky Gergely Színház a Pécsi Országos Színházi Találkozón (miközben a színház rendezője, Mohácsi János két előadással is jelen volt a Janisch Attila válogatta szemlén), és csúfosan megbukott az új igazgatói elvárásoknak megfelelő operett, *A cigánybáró*. Schwajda egy közönségtalálkozón úgy ítélte meg, hogy az előző évadban nem volt országos jelentőségű színdarab a Csiky repertoárján, a társulati ülésen *A cigánybáró* sikertelenségének okát pedig a „túlzott alkotói igényességben” vélte megtalálni.¹ Pedig aki látta, pontosan tudja – és ezt a Színkritikusok Díjában a kritikusok is visszaigazolták –, hogy *A helytartó* az évad egyik legfontosabb, kiemelkedő előadása volt: Mohácsi János rendezése az elvakultságról, a szülőkörűségről, a közönyről, a fekete-fehérben gondolkodásról beszélt, egy provokatív darab kereteit felhasználva, ám azokat saját hagyományai szerint túllépve, roppant határozottan érvényesítve az itt és most igényét. Hogy ehhez az előadáshoz műsorfüzet miért nem volt már kapható a bemutató után, nem tudni, de ezen túl több körülmény összejátszása kellett ahhoz, hogy ez az egyértelműen kiváló produkció elsikkadjon. *A cigánybáró* pedig valóban értetlenséget, már-már ellenállást szült a közönség körében: egy alacsony költségvetésű amerikai tévéjátékban több az ötlet, mint Selmeczi György rendezésében, amelyben mintha éppen a színházszerűség szorult volna háttérbe. Az operettátdolgozást saját kezűleg készítő Schwajda koncepciója szerint Kaposvárott korábban paródiát csináltak az operettból, és ő szerette volna visszaadni a műfaj sajátos attribútumait és rangját,² ám ez aligha jelentheti azt, hogy csak a dialógusok lehető legszűkebb, felszínes értelmezését állítják színre. A műfaj igényességre való hivatkozás örve alatt alkalmazott le-

butított sémák enyhén szólva meglepték a nem ehhez szokott kaposvári nézőket, és az általunk látott negyed házas közönség udvariasan végigunatkozta a produkciót.

Mindkét eset kihatott a 2009/2010-es évadra. A szezon Mohácsi-bemutatójának már elméleti esélye sem volt a POSZT-ra jutni (a válogatás február 28-án lezárult, *A falu rosszát* pedig áprilisban mutatták be), az idei operett megrendezésére pedig Znamenák István kapott megbízást, mondván, ő jobban ismeri a „kaposvári zenei színházi hagyományokat”, ám Schwajda jelezte, hogy „a zenei igényességből engedni azonban ezzel együtt sem kíván”.

Történt még egy, a színház jövőjét meghatározó esemény 2009-ben: január 30-ával a nagy múltú Csiky Gergely Színház megszűnt. Természetesen „csak” adminisztratív-technikai tekintetben, ugyanis a színház ekkortól nem költségvetési intézményként, hanem nonprofit kft.-ként működött. Schwajda átalakítási tervét a közgyűlés többsége a konkrétumok ismerete nélkül is megszavazta. Ennek alapján folytak le a szerződéses: a rendezői kar megszűnt, csupán Babarczy László volt igazgató és Mohácsi János addigi vezető rendező maradt a társulatban; tizenhat színész távozott, bár néhányan közülük előadásra szerződve a színházban maradtak.

A Csiky Gergely Színház jó ideje csípi a lojális szórakoztató színházat szerető helyi és magasabb szintű politikusok szemét. Ez az *56 06 / örült lélek vert hadak* című előadás körüli botrányban csúcsonodott ki 2007-ben,

¹ Schwajda György: *Roszzul érzem magam Kaposváron*. online. hu, 2009. június 3. (<http://www.online.hu/somogy/kultura/schwajda-gyorgy-rosszul-erzem-magam-kaposvaron-236777>)

² Erre utal Schwajda György utolsó tévéinterjújában, amit a Magyar Televízió *Záróra* című műsorának adott. (2009. október 28., megtekinthető a http://videotar.mtv.hu/Videok/2009/10/29/08/Zarora_2009_oktober_28_Vendeg_Schwajda_Gyorgy.aspx címen).

de – a mai magyar közéleti valóság abszurdjaként – a kaposvári közgyűlésben addig és azóta is elég sokszor alakult ki *politikai* vita a színház *művészeti tevékenysége* körül. Az igazgatóválasztás körüli hercehurca eredményeként Szita Károly polgármester felkérte Schwajdát, hogy vegyen részt a pályázaton, aki erre a célra készített hevenyészett dolgozatában (benne a sokat citált, központozás hiányában kétértelmű mondattal: „Rombolni nem színházat építeni szívesen jövök Kaposvárra”) harmincórányi DVD-s előadás-felvétel megtekintése alapján – és nyilvánvalóan a posztra felkérőkkel konzultálva – a következő megállapítást tette: „[...] Szinte minden előadásban, legyen ártatlan operett, bohózat, álvarieté vagy dráma, hol csak egyetlen jelenetecskében, hol az egész előadással, hol még a tapsrenddel is, engem... (mármint a nézőt) folyamatosan sértegetnek. [...] Ez a színház minden erejével törekszik arra, hogy figyelmeztessen engem, az egyszerű kaposvári nézőt: »Nézd meg magad ebben a tükörben, nézd meg, mekkora bunkó vagy, micsoda vidéki tahó!«”³ Schwajda szerint „túl egyszerűen”, megértés és szeretet nélkül ábrázolják kigúnyolt figuráikat, később pedig arra utal, hogy a kaposváriak le akarnák váltani a színház mostani vezetését. Ez a szövegrész érezhetően szinkronban van a színház meghatározó művészek és előadások bírálóinak véleményével; számos fórumon olvasható az az önkormányzati szinten is sugallt igény, hogy az új igazgató „tegyen rendet”, csináljon „rendes, polgári” színházat, és lehetőleg távolítsa el a „felforgató tevékenységet” folytatókat. Többször elhangzó vád, hogy a Csiky valamiféle szűk rétegnek szól, ahelyett, hogy az adófizetők gondtalan kikapcsolódását biztosítaná. Ugyanakkor az egyéves Znamenák-korszakban a korábban folyamatosan csökkenő számban eladott bérletekből hirtelen háromezerrel több fogyott, vagyis a kaposvári közönség egyértelműen kiállt a színház eddigi munkája mellett.

A politikáról többször megvetően, a politika szakmába való beavatkozásáról pedig kifejezetten ellenségesen nyilatkozó, ugyanakkor a polgármesteri „meghívást” elfogadó Schwajda az első évben nem elégitette ki a kisöprésre vágyókat, de az évad két jelentős (nek szánt) produkciója is csupán a kaposvári társulat kvázi-statisztálásával született. Anatolij Vasziljev *Naphosszat a fákon* című előadása tulajdonképpen Törőcsik Mari apoteózisa: „Maradéktaleszerűen teljesül mindaz, amit Vasziljev megfogalmazott: minden pillanatot uraló jelenlét, fölényes, magabiztos szövegtudás, a mozdulatok és a megszólalások személyiségen átszűrt hitelessége: a *Naphosszat a fákon* egy Nagy Színészgyénység közönség előtt prezentált ünnepe” – írja Karsai György,⁴ utalva arra, hogy az elképesztő színészi és nézői koncentrációt igénylő, amúgy mind a történetet, mind a színpadi formát tekintve közhelyes, a giccstől sem idegenkedő előadás mindent ennek rendel alá; a végén a közönség valóban ünnepel: Törőcsik Mari. Rajta kívül Vasziljev minden színpadi jelet végletesen stilizált, merevvé és művivé teremtett, a figurákat mintha hatásvadász marionettbábokként mozgatta volna.

A másik jelentősebb, közönségvonzó produkcióról, az Experidence-t irányító Román Sándor rendezésében látható *West Side Story*ról szólva csak ismételtük megunkat: „egy színpadra pakolt plasztik előadás, műér-

zelmeket hazudó átlátszó hatásvadászat”.⁵ A tánc-show profizmusa a színházi élmény komplexitásához nem elégséges. A kaposvári bérletesek érzékelhetően nincsenek hozzászokva ahhoz, hogy ilyen élmény helyett pusztán technikai teljesítményt, kontextus nélküli snittek, beállításokat, képeket kapjanak. Ebben a két előadásban a helyi színészek másodhegedűsök, a főbb szerepeket nagyrészt meghívottak játsszák – a társulatban kevésbé hívó Schwajda koncepciója szerint, aki szolnoki éveire hivatkozva így nyilatkozott: „Szerintem egy-egy előadásra kell létrejönnie annak a műhelymunkának, ami emlékezetessé tesz egy produkciót.”⁶

Hogy ez a koncepció és a kaposvári hagyományok mennyire (nem) fértek meg egymás mellett, arról remekül tanúskodik a Znamenák István által rendezett *A víg özvegy* kétarcúsága. A főbb szerepeket részben meghívott operaénekesek játsszák, akik az előadásban – nincs rá jobb kifejezés – *nem találkoznak* a kaposvári társulat színészeivel. Ez a színpadon nagyjából úgy néz ki, hogy a rendezés egész egyszerűen fel van függesztve a szőlők és duettek idejére, statikusan áll minden, majd amikor elindul a prózai rész, továbbhalad a darab is. Znamenák nem tudja (a második felvonástól mintha nem is nagyon akarná) elfedni, hogy két külön úton halad a produkció, pedig hogy lenne invenció az utak egybedolgozására, azt a harmadik felvonásban jól mutatja Bakos-Kiss Gábor (Daniló) és Némedi Árpád (Nyegus) kettőse: az addig jellemzően andalító Lehár-zene életre kel, a koreográfia eredetivé lesz, a szöveg pedig a maga valójában cseng, ahogy színész és énekes termékeny szimbiózist alkot.

Schwajda koncepciója – bár erről soha nem árult el részleteket – feltehetően egy sokoldalú, a populáris zenés műfaj felülreprezentáló és arra koncentrálni népszínház létrehozása volt: „Egy vidéki színháznak egyszerre kell Nemzetinek, Katonának és Fővárosi Operett-színháznak lennie” – idézte őt, pályázatával összhangban, a *Somogyi Hírlap*.⁷ Ez lehet a magyarázat a „kaposvári szellemről” egyértelműen eltérő *István, a király*, *A cigánybáró*, a *West Side Story*, a *Naphosszat a fákon* és *A víg özvegy* előadásaira, melyekre mind a kritika, de a közönség is elég negatívan reagált. A kaposvári társulatot pedig ezek *mellé* kényszerítették. Kedvetlen hangulatban, időnként nyilatkozatháborúba keveredve, ellentmondásokkal terhelt működött – lassan haladva a szakadás felé. Érthető, ha a társulat háttérbe szorítva érezte magát, mondjuk, az *Oidipusz király* előadásai közben, a stúdióban, mialatt a nagyszínpadon a *West Side Story* dübörgött. A színészek és a rendezők egy része „nyitott” kifelé, így készített Mohácsi két év alatt négy előadást a Pécsi Nemzeti Színházban, amelyből három (*A képzelt beteg*, az *Istenítélet* és *Az elveszett levél*, utóbbi kettőben kaposvári színészek – Kocsis Pál, illetve Kovács Zsolt – kaptak főszerepet) részt vett a POSZT-on is.

³ Schwajda György pályázatát a [somma.hu](http://img.somma.hu/kultura/szinhasz/2008-04-16-232444-080416schwajda/sw.pdf) portál hozta nyilvánosságra. (<http://img.somma.hu/kultura/szinhasz/2008-04-16-232444-080416schwajda/sw.pdf>)

⁴ Karsai György: A színművészet magaskiskolája. *SZÍNHÁZ*, 2010. január.

⁵ Ugrai István: Az ember a fővárosból. *SZÍNHÁZ*, 2010. február.

⁶⁻⁷ Menni, vagy nem menni? Karcsubb lett a Csiky társulata. [sonline.hu](http://www.sonline.hu/somogy/kultura/menni-vagy-nem-menni-karcsubb-lett-a-csiky-tarsulata-216820), 2009. március 5. (<http://www.sonline.hu/somogy/kultura/menni-vagy-nem-menni-karcsubb-lett-a-csiky-tarsulata-216820>)

A 2009/2010-es évad további produkcói mintha valamilyen szinten reflektálnának is a színház aktuális pozíciójára és állapotára. Babarczy László *A nők iskolája* című Molière-klasszikusban pontosan és érzékletesen vázolta fel a görcsösen konstruált, valamint a szabadon kibontakozó, természetes élet ellentétét, nem hagyva egyiket sem győzni. Főhőse, a megtettesült jó ellenállhatatlan világi megjelenése, Ágnes felőrlddik a két világ közti harcban, szerelme és nevelője egyaránt megbukik előtte, az előbbi léha pozórré válik, az utóbbi pedig végérvényesen elveszti minden méltóságát. Babarczy rendezése a tiszta, szabad akarat keretek közé szorításának következményeiről szól. Örkény *Kulcskeresők* című darabját Keszég László állította színpadra. A nemzeti identitás keresését célzó kvázi-pszichoterápia a lakókat mintegy „elnyelő” panellakásban arról ad képet, hogy mindenki csak jót akar, itt mindent a jó szándék és az elkeseredés különböző arányú vegyülete határoz meg, és ez annyira esetlenül és kedvesen emberi. Nevetünk, pedig sírnunk kéne.

Az évad legérdekesebb vállalkozása Mohácsi Jánosé. Tóth Ede népszínműve, *A falurossza* egyéni válasz a mostanában

1. Kulcskeresők
2. A falu rossza
3. Nem fizetek! (Egy vasat sel)
4. Naphosszat a fákon
5. A padlás
6. West Side Story
7. A helytartó
8. A víg özvegy

Klencsár Gábor felvételei

derm intertextualitás pedig (számtalan referencia emelődik a produkcióba a népdaloktól a *Szegénylegényekig*) a darab viszonylagosan szellős szerkezetét stabilizálja egy-egy ponton. Bár az előadás érezhetően küzd némi bizonytalansággal, egyensúlyhiánnyal, lazább és kevésbé koncentrált a szokottnál (egy cikkben Mohácsi János a társulat egységének megbomlását és a munkakörülmények romlását említi annak indokaként, miért nem kíván nagyobb szabású produkciót vállalni a következő évadban⁸), mégis: a produkció egyfajta válasz a színházi közélet aktuális kérdéseire is.

Két remek stúdió-előadás is született az évadban. Ruzsnyák Gábor Szophoklész Jon Fosse által átdolgozott *Oidipusz király* című drámáját tūpontos, szikár, határozott és általános érvényű keretbe zárta. Nem a történet eljátszását tartja fontosnak, hanem a tragédiához vezető út jelzését: a puszta jóakarata is tragédiát okozhat, ha nem tiszták a miértek. Fontos hangsúly esik Oidipusz igazságkeresési vágyára – ha nem ezt tenné, saját magát tagadná meg –, illetve az anyai szerep értelmezésére: Iokaszté egyszer elengedte saját gyermekét, és a sors így áll bosszút rajta. Az előadás nem csupán a személyes tragédiák szintjén értelmezhető: ennél is fontosabb a problémák felszínre hozásának vágya, Oidipusz küldetésének teljesítése, illetve az eredendő bűn keresése. S mindez rólunk szól, hiszen szó szerint

oly divatos „népszínház-csinálás” hangzatos ígérete mögé rejtett kommersz – operettek, musicalek, XX. századi amerikai drámák, bohózatok és komédiák – elterjedésére. A Mohácsi testvérek átírata egyszerre tartja magát a darab világához, és folyamatosan reflektál is rá. A zenekar állandó jelenléte és az archaikus-népies dialógusok közepette lecsapásszerűen érkező modern hangzású mondatok a humor és a stilizáció forrásai. Az előadás részben kiigazítja a népszínmű dramaturgiai gondjait, főszereplővé teszi Finum Rózsit, a szereplők motivációit pedig mélyíti, s ezzel a stilizált ábrázolás ellenére sem az idillhez, hanem a valósághoz közelít. A cselekmény két, egymást követő napba sűrítése (a darabbeli három év helyett) sokkal intenzívebbé, ritmikusabbá teszi a játékot. A társadalom ábrázolásának szeretetteli, de erősen kritikus módja a népszínmű műfajának mai érvényességét bizonyítja, a posztmo-

⁸ Znamenák a Nemzetibe tart, Mohácsi is elmegy Kaposvárról. [sonline.hu](http://www.sonline.hu/somogy/kultura/znamenak-a-nemzetibe-tart-mohacsi-is-elmegy-kaposvarrol-306167), 2010. május 19. (<http://www.sonline.hu/somogy/kultura/znamenak-a-nemzetibe-tart-mohacsi-is-elmegy-kaposvarrol-306167>)

közöttünk játszódik. Súlyos, erős előadás, kiváló rendezői, tervezői és színészi összhang jellemzi (Kovács Zsolt, Csapó Virág, Kocsis Pál, Znamenák István egyaránt gondosan felépített játéka külön élmény ilyen közlőről).

Hasonló összhang jellemzi a *Nem fizetek! (Egy vasat se!)* című produkciót is, pedig a Réthly Attila által rendezett előadás műfaja könnyed komédia. Réthly egyfajta XX. századi commedia dell'arteként tálalja Eduardo de Filippo „nápolyi komédiáját”, amelyhez nagyszerű „motort” is talált a főszerepet játszó Gyuricza István személyében. A humor stíluskálájának széles spektrumát vonultatja fel az előadás, a siker oka pedig az, hogy a különböző árnyalatok éppen a megfelelő mértékben, helyen és időben jelennek meg. A játék könnyeden, de mégis komolyan mutatja meg, hogy ha az emberek nem képesek egymás meghallgatására, abból miféle bonyodalmak, értelmetlen hercehurcák, háborúk, csaták és veszteségek származhatnak – pedig nem egymással kellene harcolnunk, ha már egyszer béke van. Ki tudja, meddig...

A színház előcsarnokában, a bejárat mellett egy szál virág, egy fénykép és mécsesek jelzik, mi történt. Schwajda György az utolsó két bemutatót – *A falu rosszát* és a *Nem fizetek!...*-et – már nem láthatta. „A két előadás főpróbahetén hirtelen kitett papír szerint szembetegség miatt, most még nem, de ígéri, nemsokára. És sok sikert addig is” – olvasható a Csiky honlapján.⁹ Schwajda ugyanazon a napon, ugyanúgy hatvanhét éves korában hunyt el, mint Hevesi András, a színház zenei vezetője egy évvel ezelőtt. A Csiky Gergely Színház homlokzatán fekete zászló, írásunk fogalmazásának idején zajlik az V. Kaposvári Nemzetközi Gyermekek- és Ifjúsági Színházi Biennále, programjában a két idei Csiky-gyerekelőadással, a *padlással* (amely először került színre élő zenekari kísérettel – Presser Gábor és Holló Aurél hangszerelésében –, Keszég László inkább családnak, mint csupán gyerekeknek szóló rendezésében), illetve az egyetemisták játszotta *A kis habléánnyal*. Törőcsik Mari visszatért még egy, bérleten kívüli előadásra, a huszonegyedikre – talán nem az utolsóra: információink szerint Alföldi Róbert a Nemzeti Színházban szívesen fogadná az előadást.

Schwajda halála előtt lefolytatta a jövő évi szerződési tárgyalásokat. A társulatnak választást ajánlott: további nyolc-tíz művészt elbocsát, vagy vállalják, hogy csupán tíz hónapos szerződést kötnek (vagyis a nyári szünet alatt nem kapnak fizetést) – ez esetben csupán a szakmai nyugdíjasoktól kénytelen megválni. A városnak ugyanis egymilliárd forintos önerőt kell adnia a színház mintegy 7,5 milliárd forintos felújításához, s ennek egy részét tőlük vonják el. Schwajda a teátrum fennállásának centenáriuma, 2011. október 23-ára tervezte az első előadást. Azt mondta, nem jönnek sztárok és vendégelőadások sem (ehhez képest Szita Károly polgármester az igazgató „utolsó nagy alkotásaként” vendégekkel – három korábbi kaposvári színész, Molnár Piroska biztos, illetve Jordán Tamás és Koltai Róbert tervezett fellépésével – tűzdelt évadról beszélt a közgyűlésben).

A színházi „megszorítás” részeként Schwajda nem ajánlott társulati tagságot Mohácsi Jánosnak, a volt vezető rendezőnek. Egyetlen, afféle kamara-előadásra szerződtek, Molnár Ferenc *Játék a kastélyban* című ko-

médiájára. Persze számos rendezési felkérése van szer- te az országban, a fővárosi Nemzetiben pedig a legendás *Csárdáskirálynő* ismételt színre állítására készült (amelynek metszetváltozatát a Kaposvári Egyetemen tanuló színészhallgatókkal is megcsinálta), ám a játszási jogok felett rendelkező Budapesti Operettszínház erre nem adott engedélyt. A Nemzeti azonban számít rá (állandó alkotótársaival, Mohácsi István dramaturggal és Kovács Márton zeneszerzővel együtt). Távozik Znamenák István is, ő saját elhatározásából válik meg az egy évig általa igazgatott színház társulatától. Alföldi Róbert egyéves szerződést kínált neki szintén a Nemzetiben.¹⁰

Nem lehet tudni, jövőre hol fog játszani a színház. Kamarell Márta megbízott ügyvezető, a Csiky művészeti titkára a mostani épületre tervezi a következő évadot. Nyilvánvaló: a felújítás (amelynek szükségessége vitatott) csak olyan vezető mellett képzelhető el, akiben az önkormányzat megbízik. Finanszírozása nem pontosan ismert, elképzelhető, hogy a színészek hiába vállalkoznak a csökkentett fizetést, végül csupán befogadó színház lesz a felújított épületből. (Nem garantált, hogy a jelenleg átépítés alatt álló Szivárvány Zeneházban teljesíthető az I. kategóriájú színházak számára előírt nyozott előadásszám.) Az önkormányzat júniusban írja ki a vezetői pályázatot, és még nyáron dönteni akar a személyről. Vajon a politika itt is megkísérel ráerőltetni valakit a társulatra, ahogyan legutóbb Zalaegerszegen történt? Elő lehet-e húzni a kalapból még egy „legjobbat”? (Szita Károly azzal indokolta Schwajda meghívását, hogy „Kaposvár a legjobbat érdemli”.¹¹)

„Én nem éreztem ezt politikai küldetésnek. Azt érzem, hogy van egy színház, ami bajban van anyagilag, épületileg, szakmailag” – mondta Schwajda.¹² Nem tudni, mennyire komolyan hitt a szakmai probléma létezésében, hiszen az valójában csak a fenntartó és a színház közötti kifejezetten rossz viszonyban rejlett. Az azonban tény, hogy az elmúlt időszakban a művészi arculat meghatározhatatlan irányba fordult, egységes koncepció nincs, viszont a levegőben lógó felújítás miatt kényszerpálya és bizonytalanság fenyeget. A jelentősen csökkentett létszámú társulat egysége elveszett. Lehet, hogy most sikerül az, amit a pártállami kultúrpolitika nem tudott elérni: hogy az ország egyik legszínvonalasabb színházi műhelye végképp jelentéktelenné váljon, beálljon a tömegszórakoztató intézmények sorába, sőt akár az, hogy bezárjon?

Schwajda halálhíréhez kilencen szóltak hozzá a Csiky Gergely Színház honlapján. Köztük ismerősei, kollégái, de egyszerű nézők is. Másodikként, „kaposvári” nicknév alatt, ez olvasható: „Őszinte részvétem a családnak. A halál azonban mindig kezdet: egy lehetőség kezdete, hogy a kaposváriak visszakapják a kaposvári színházat. Éljenek vele, akiknek ez hatalmukban áll.”¹³

⁹ Réz a szemre. csiky.hu, 2010. április 29. (http://www.csiky.hu/hirportal/olvasas/Rez_a_szemre)

¹⁰ sonline.hu, 2010. május 19.

¹¹ Schwajda György fél lábbal a Csikyben. sonline.hu, 2008. április 14. (<http://www.sonline.hu/somogy/kultura/schwajda-gyorgy-fel-lab-bal-a-csikyben-136807>)

¹² A Csiky-kör nagy tagítása. sonline.hu, 2008. szeptember 3. (<http://www.sonline.hu/somogy/kultura/a-csiky-kor-nagy-tagitasa-171768>)

¹³ <http://www.csiky.hu/hirportal/olvasas/Kozlemeny>